

DOPRINOS RELIGIJSKOG OBRAZOVANJA U SUČELJAVANJU UČENIKA S VIRUSOM COVID-19

Sažetak

U tijeku je druga školska godina čiju je dinamiku bitno odredila epidemiološka situacija, ovisno o pojedinoj zemlji. Pandemija je snažno obilježila, ne samo organizacijsko-strukturalni vid nastave, nego je u nekom smislu nametnula pedagoško-didaktičko vrjednovanje i smisao škole. Mogli bismo reći da je pandemija, sa svim nepredvidivim izazovima koje je donijela, određena "reakreditacija" odgojno-obrazovnog sustava, a na osobit način kurikulumu religijskog obrazovanja. U ovom izlaganju želimo analizirati u kojoj mjeri je religijsko obrazovanje unutar odgojno-obrazovnog sustava pružilo potporu u sučeljavanju učenika s pitanjima i teškoćama koje je izazvala pandemija. Odgovorit ćemo na pitanje je li i kako je vjeronauk pomogao učenicima "metabolizirati" nepredvidive i teške situacije koje je proizvela pandemija, preoblikujući ih u novo iskustvo utemeljeno na povjerenju i nadi. Naime, pandemija je intenzivirala temeljna egzistencijalna pitanja na koje je vjeronauk pozvan pružiti odgovore.

U prvom dijelu predavanja definirat ćemo temeljne ciljeve religijskog obrazovanja te njegove doprinose u ostvarivanju temeljnih ciljeva škole. U drugom dijelu ćemo na temelju analize predmetnog kurikula Katoličkoga vjeronauka izdvojiti teme koje su mogle pružiti značajan doprinos u sučeljavanju učenika s pandemijom. U trećem dijelu donijet ćemo rezultate istraživanja provedenog među vjeroučiteljima o tome kako su se osobno i zajedno s učenicima nosili s pitanjima, iskustvima i posljedicama pandemije. Na kraju ćemo odgovoriti na pitanje je li pandemija svojevrsna "reakreditacija" opravdanosti vjeronauka u školi ili je ukazala na sadržajne aporije u vjeronaučnoj nastavi s kojima se valja suočiti.

Ključne riječi: pandemija, religijsko obrazovanje, učenici, katolički vjeronauk, doprinos vjeronauka

Uvod

Pismo Ujedinjenih naroda *Education during COVID-19 and beyond*¹ započinje sljedećim riječima: “Pandemija virus COVID-19 izazvala je najveći poremećaj u odgojno-obrazovnom sustavu u povijesti, koji je pogodio više od 1.6 milijuna učenika u više od 190 zemalja na svim kontinentima”.²

Tijek prošle školske godine bitno je odredila epidemiološka situacija. Pandemija nije samo uvjetovala organizacijsko-strukturalni vid nastave, nego je, u nekom smislu, nametnula pedagoško-didaktičko vrjednovanje i smisao škole. Moglo bi se reći da je pandemija, sa svim nepredvidivim izazovima koje je donijela, i svojevrsna “reakreditacija” odgojno-obrazovnog sustava, osobito kurikula religijskog obrazovanja.

Pokušat ću u izlaganju odgovoriti na dva pitanja: u kojoj mjeri je religijsko obrazovanje, kao dio odgojno-obrazovnog sustava, pružilo potporu učenicima u sučeljavanju s virusom COVID-19.; je li i kako je vjeronauk pomogao učenicima “metabolizirati” nepredvidive i teške situacije koje je proizvela pandemija, preoblikujući ih u novo iskustvo utemeljeno na povjerenju i nadi. Naime, pandemija je na površinu izbacila zatrpana egzistencijalna pitanja na koja je vjeronauk pozvan dati odgovore. Kako bih došla do što realnijih odgovora za potrebe ovog predavanja, provela sam istraživanje među vjeroučiteljima osnovnih i srednjih škola Zagrebačke nadbiskupije o tome kako su se vjeroučitelji i njihovi učenici nosili s pandemijom.

U uvodnom dijelu kratko ću naznačiti utjecaj COVIDA-19 na živote učenika. Zatim ću kratko podsjetiti na temeljne ciljeve religijskog obrazovanja kao i njegov doprinos u ostvarivanju temeljnih ciljeva škole. U drugom dijelu, na temelju analize predmetnog kurikula Katoličkoga vjeronauka, naznačit ću neke teme koje mogu doprinijeti u sučeljavanju s pandemijom. U trećem dijelu iznijet ću rezultate istraživanja provedenog među vjeroučiteljima o tome kako su se osobno i zajedno s učenicima nosili s pitanjima, iskustvima i posljedicama pandemije. Na kraju ću pokušati odgovoriti na pitanje je li pandemija svojevrsna “reakreditacija” opravdanosti vjeronauka u školi ili je ukazala na sadržajne *aporije* u vjeronaučnoj nastavi s kojima se valja suočiti.

1. Utjecaj pandemije na život djece i adolescenata

Pandemija je proizvela velike promjene na svim životnim područjima, pa tako i u odgoju i obrazovanju. Promijenila je način učenja, poučavanja, komuniciranja i suradnje u temeljnim odgojno-obrazovnim institucijama.

¹ United Nations, Policy Brief: *Education during COVID-19 and beyond*, 2020., u: https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/08/sg_policy_brief_covid-19_and_education_august_2020.pdf (25.05.2021.)

² Isto, 2.

Odgovorni za odgoj i obrazovanje trebali su *ad hoc* pronaći alternativu redovitom poučavanju, što su i pronašli s *online* učenjem i poučavanjem. Učenje na daljinu bio je pravi izazov, ne samo za učenike, nego i za njihove roditelje. U većini slučajeva nastavnici i učenici pokazali su zavidnu razinu fleksibilnosti i snalažljivosti u nepredvidivim situacijama. Teškoća tehničke naravi imali su učenici slabijih materijalnih mogućnosti, koji nisu imali na raspolaganju potrebne digitalne alate kao što su tableti ili pametni telefoni. Među posljedicama pandemije učenici su se najteže nosili s izolacijom i zatvaranjem škola. Naime, vrtići, škole i fakulteti prirodna su mjesta u kojima osobe uče, poučavaju i formiraju se; to su mjesta koja jamče sigurnost struktura, zajednice i kvalitetne socijalizacije. U suočavanju učenika i roditelja s tjeskobom, stresom i socijalnom izolacijom, osobito rizičnom za one koji žive u lošim ili nesigurnim obiteljskim uvjetima, do izražaja je došla važnost kontakta i psihološko-emotivne potpore, kako učenicima, tako nastavnicima i roditeljima.³

Učenici su na različitim razinama i različitim intenzitetom doživljavali pandemiju, osobito *lockdown*, koji je poljuljao psihološku, emotivnu i mentalnu sigurnost djece i mladih. Tomu je pogodovalo reduciranje ili potpuni izostanak mehanizama potpore, kao što su druženje, zajedništvo, sportske aktivnosti, odlazak u prirodu, posjet najbližima itd. Ako tomu pridodamo činjenicu da su mnoge obitelji naših učenika bile pod snažnim stresom zbog gubitka posla ili smrti najbližih članova, jasno je da je pandemija obilježila pa i oblikovala svakodnevno životno iskustvo. Mnogi učenici u zagrebačkoj i sisačkoj regiji doživjeli su dvostruki stres: pandemiju i razorni potres.

Na pitanja učenika što im je najviše nedostajalo u vrijeme *lockdowna*, najčešći odgovor je druženje s vršnjacima. Istraživanja potvrđuju "da su najvažniji čimbenici otpornosti naši odnosi s drugima".⁴ U pandemiji su aktivirani brojni rizični čimbenici koji ugrožavaju dobrobit djece: mentalno, fizičko i emotivno zdravlje. U slučaju virusa COVID-19 opće mjere zaštite, kao što je karantena i društvena izolacija, također su potencijalno žarište ugroze dobrobiti učenika.⁵

U zadnje vrijeme pojavila su se istraživanja o utjecaju pandemije virusa COVID-19 na mentalno zdravlje djece i adolescenta.⁶ U vrijeme pandemije u Francuskoj povećao se broj mladih koji pate od depresije. U

³ Usp. Council of the European Union, *Council conclusions on countering the COVID-19 crisis in education and training*, u: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8610-2020-INIT/en/pdf> (25.05.2021.), br. 8.

⁴ Posljedice pandemije koronavirusa. Zatvaranje škola čini sve veću štetu mentalnom zdravlju djece, *Školske novine*, travanj (2021.) 13/14, 7.

⁵ Usp. The Alliance for children protection in humanitarian action, u: https://www.allianceph.org/en/system/tdf/library/attachments/children_isolation_and_quarantine_-_cp_considerations_during_covid-19_-_final_-_2020.10-english_0.pdf (25.05.2021.)

⁶ Katherine Tombeau Cost i dr., Mostly worse, occasionally better: impact of COVID-19 pandemic on the mental health of Canadian children and adolescents. *Eur Child Adolesc*

studenom prošle godine 31,5 % mladih između 18. i 24. godine patilo je od depresije,⁷ dok u Njemačkoj svako treće dijete boluje od anksioznosti, depresije ili nekog drugog simptoma.⁸

Povjerenstvo za zaštitu mentalnog zdravlja djece i mladih Grada Zagreba 2021. provelo je zanimljivo *online* istraživanje.⁹ Provedeno je u veljači i ožujku 2021. među 22020 učenika osnovnih i srednjih škola. Cilj istraživanja je, kako navode autori, podrška jačanju mentalnog zdravlja djece i mladih tijekom i nakon COVID-19 zdravstvene krize i potresa u Gradu Zagrebu. Navest ću samo neke značajnije podatke. Među ispitanicima 61 % djece je tijekom prošle godine bilo u samoizolaciji, 11 % ih je preboljelo COVID-19, 22 % djece suočilo se s bolešću člana obitelji, a 26 % s bolešću bliske osobe izvan obitelji.¹⁰ Značajan broj djece (njih 81) je zbog bolesti COVID-19 izgubilo člana obitelji, a 410 djece zbog pandemije izgubilo je blisku osobu s kojom ne živi. Već smo spomenuli da su djeca i adolescenti u Gradu Zagrebu za vrijeme pandemije doživjeli razorni potres koji je kod mnogih prouzročio traumatska iskustva, iako je manji broj onih koji su u potresu izgubili mjesto stanovanja. Također, iz dobivenih podataka proizlazi da je kod 9 % djece izražena anksioznost i/ili depresivni simptomi, a 15 % suočava se sa značajnom razinom simptoma posttraumatskog stresa – s promjenom emocionalnosti i ponašanja.¹¹ Autori su izdvojili nekoliko značajki takvog ponašanja koja su se očitovala u osobnim doživljajima djece: teškoće koncentriranja, uznemirenost pri sjećanju na stresni događaj, emocionalna osjetljivost/plašljivost, izbjegavanje neugodnih sjećanja i osjećaja.

2. Vjeronauk kao “čimbenik otpornosti” u sučeljavanju s virusom COVID-19

Iako je vjeronauk dio školskoga sustava, i dalje postoji tendencija osporavanja i omalovažavanja njegovog mjesta u okviru školskog kurikula. Status vjeronauka u školskom kurikulu ne osigurava isključivo pravni okvir na koji se oslanja. On svoje mjesto među drugim školskim disciplinama opravdava konkretnim doprinosom u ostvarivanju temeljnih ciljeva odgoja i obrazovanja – odgoj cjelovite osobe. Zato je vrlo važno što o vjeronauku misle učenici, nastavnici, roditelji, zbornica, društvena i crkvena javnost. Vjeronauk kao školski predmet doprinosi u izgradnji cje-

Psychiatry (2021.), u: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00787-021-01744-3> (25.05.2021.)

⁷ Školske novine, lipanj (2021.) 23/24., Zagreb, 36.

⁸ *Isto.*

⁹ Gordana Buljan Flander i dr., *Godinu dana poslije: Rezultati probira mentalnog zdravlja djece u Zagrebu* (2021.), u: <https://www.poliklinika-djeca.hr/wp-content/uploads/2021/03/PROBIR-digitalna-verzija-min.pdf> (25.05.2021.).

¹⁰ *Isto.*

¹¹ *Isto.*

lovite osobe učenika; u interpretaciji povijesti i u ponudi obzorja smisla. U izgradnji cjelovite osobe učenika vjeronauk polazi od toga da je religiozna dimenzija konstitutivni dio ljudske osobnosti. "Religijska dimenzija bitna je sastavnica kulture, ona pridonosi globalnoj formaciji osobe i omogućuje pretvaranje znanja u životnu mudrost."¹² Vjeronauk je važna potpora učenicima u suočavanju sa životnim pitanjima koja se odnose na identitet, život, međuljudske odnose, vrjednote, zlo, patnju, smrt, grijeh, bolest, prolaznost, pandemiju, potres itd.

Gabriel Marcel promišljanja suvremenog čovjeka definira kao "upitno mišljenje". Postavljanje pitanja bitno je obilježje čovjekove osobnosti. Tko sam? Zašto živim? Koji je smisao mogega života? To su pitanja na koja vjeronauk nudi odgovore ili osnažuje učenike u suočavanju s njima. U vrijeme pandemije učenici su se suočavali s pitanjima beznađa i smisla, koja traže odgovore koji će učenicima otvarati obzorja nade. Svaki čovjek treba manju ili veću nade. Papa u miru Benedikt XVI. ističe da svakom čovjeku treba neka veća nada. "Mi trebamo nadu – manje ili više – koje nas iz dana u dan drže na našem putu. Ali bez velike nade, koja mora nadvisiti sve druge, one nisu dovoljne. Ta velika nada može biti samo Bog, koji obuhvaća cjelokupnu stvarnost i koji nam može ponuditi i dati ono što, sami svojim silama, ne možemo postići. To da nam se ona daje kao besplatan i nezasluzen dar spada u sastavni dio nade. Ta se nada temelji na Bogu, i to ne na bilo kojem bogu, već Bogu koji ima ljudsko lice i koji nas je do kraja ljubio: svakog od nas pojedinog i čovječanstvo u cjelini"¹³

Učenicima je pak najviše nedostajao fizički kontakt, zajedništvo i druženje, kako u školi, tako i izvan škole.

"Vjeronauk pred ekranima", kao i drugi premeti, dobio je novu dimenziju koja ima pozitivnu i negativnu stranu. Vjeroučitelji i drugi nastavnici morali su se *ad hoc* metodičko-didaktički prilagoditi virtualnoj nastavi, koristiti nove metode i novi jezik. Bio je to ozbiljan izazov za vjeroučitelje i učenike. Vjeroučitelji su dobili i nove sudionike u nastavi – roditelje, bake i djedove, kao i druge osobe koje su brinule o učenicima u odsutnosti njihovih roditelja.

Učenici su zajedno s odraslima živjeli i još uvijek žive tjeskobu koju je prouzročila pandemija. Posredno ili neposredno suočavali su se sa stvarnošću bolesti, smrti, gubitkom dragih osoba i s pitanjem smisla ljudskoga života. Pred njihovim očima širi se besmisao poput mrlje ulja.¹⁴ Obzorja besmisla dodiruju i naše učenike, osobito u snažnim iskustvima sa strahom i beznađenjem koje stvaraju potresi i pandemije. U

¹² Benedetto XVI., *Discorso agli insegnanti di Religione Cattolica*, 25. aprile 2009. u: http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2009/april/documents/hf_ben-xvi_spe_20090425_insegnanti-religione.html (15.03.2021.)

¹³ Benedikt XVI., *Spe salvi. U nadi spašeni*, Zagreb, 2008., 31.

¹⁴ G. Marcel, *L'homme problématique*, 11-14. Citirano prema: Angele Rachel Bilegue, *Perché insegnare religione cattolica nello stato laico?*, Torino, 2019., 54.

takvim situacijama vjeronauk postaje (ili treba postati) mjesto rasprave o životu, smislu, patnji, smrti, gubitku dragih osoba i nadi. Zadaća je vjeronauka rasvjetljavati takva pitanja i nuditi smislene i egzistencijalno značajne odgovore. U traganju za odgovorima religija ima važnu ulogu, osobito u prepoznavanju vlastitog identiteta. Oblikovanje identiteta nije pitanje određenog nasljeđa ili trenutka; on se usvaja kroz življenje vlastite povijesti. I upravo vjeronauk je predmet koji "prati učenika u tom procesu traženja vlastitog identiteta i pripovijedanju vlastite povijesti".¹⁵ Učenici su suputnici dezorijentiranog čovjeka pred pitanjem egzistencijalne ugroženosti koju su donijeli potres i pandemija. Današnji čovjek živi tjeskobu i pita se o smislu života što ga upućuje na područje religijskoga.

Vjeronauk kao školski predmet pozvan je uspostavljati dijalog s drugim školskim predmetima i kroz međupredmetno sučeljavanje sudjelovati u oblikovanju učenikove osobnosti. Vjeronauk je predmet koji osnažuje odgojnu dimenziju škole i pokreće intenzivniji susret s kulturnom baštinom. "Vjeronauk dakle nije strano tijelo ili nešto pridodano ili marginalno u kontekstu života škole. To je predmet koji ima vlastite metode i ciljeve."¹⁶ Učenici koji upisuju vjeronauk nisu nužno vjernici. Oni ponajprije žele upoznati religiozni sadržaj koji je integralni dio nacionalnog, povijesnog i kulturnog identiteta. Drugim riječima, religija je nezaobilazni čimbenik kulturne matrice u svakoj civilizaciji, nužan ključ za razumijevanje povijesti, običaja, kulture, tradicije, umjetnosti i znanstvenih disciplina u kojima se zrcali nezaobilazan utjecaj religije.

2.1. Svrha i cilj Katoličkoga vjeronauka

U novom *Kurikulu nastavnog predmeta Katoličkoga vjeronauka za osnovne škole i gimnazije*¹⁷ čitamo da je svrha vjeronauka:

- "da pridonosi cjelovitom odgoju i obrazovanju učenika u školi
- doprinosi općim ciljevima demokratske i humane škole, pogotovu što cjeloviti odgoj ljudske osobe promatra u svjetlu kršćanske antropologije i čovjeka koji je Božja slika, savršeno ostvarenje u Isusu Kristu;
- daje vrijedan prilog humanizaciji škole i odgoju učenika za *solidarni humanizam* i *izgradnju civilizacije ljubavi*¹⁸

¹⁵ Isto, 55.

¹⁶ Isto, 61.

¹⁷ Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Kurikulum nastavnog predmeta Katoličkog vjeronauka za osnovne škole i gimnazije, *Narodne novine*, 10/2019., u: <https://mzo.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/nacionalni-kurikulum/predmetni-kurikulumi/katolicki-vjeronauk/767> (27.05.2021.)

¹⁸ Kongregacija za katolički odgoj (za odgojno-obrazovne ustanove), *Odgajati za solidarni humanizam. Za izgradnju »civilizacije ljubavi« 50 godina nakon Populorum progressio*, Zagreb, 2018. Ovaj kratki dokument poziva temeljno i sveučilišno obrazovanje da se stavi u službu promicanja solidarnog humanizma i civilizacije ljubavi.

- promiče druga znanja i kompetencije učenika na različitim područjima koja doprinose ostvarenju temeljnih vrijednosti školskoga kurikula, osobito osobnoj, društvenoj i građanskoj odgovornosti i kompetencijama
- njeguje interdisciplinarni dijalog i međupredmetnu suradnju s drugim predmetima unutar društveno-humanističkoga i drugih odgojno-obrazovnih područja”¹⁹

A među temeljnim ciljevima vjeronauka istaknuto je da vjeronauk:

- “razvija sposobnost postavljanja pitanja o Bogu, čovjeku, svijetu, smislu i vrijednostima života, etičkim i moralnim normama ljudskoga djelovanja te sposobnosti smislenoga predstavljanja i objašnjavanja odgovora koji na ta pitanja dolaze iz razuma, Objave i vjere Katoličke Crkve;
- pronalazi vlastiti put izgradnje života i odgovornog moralnog djelovanja prema kršćanskoj poruci i katoličkoj vjeri te postane sposoban artikulirati, graditi i vrjednovati život iz vjerske i katoličke perspektive”.²⁰

Ovi kratki isječci iz predmetnog kurikula Katoličkoga vjeronauka pokazuju da je riječ o predmetu koji učeniku iz kršćanske perspektive pomaže i otvara nove obzore u sučeljavanju s temeljnim pitanjima života, svijeta, smisla, smrti, patnje i ljudskog djelovanja. Pandemija COVID-19 potencirala je i u vjeronaučnoj nastavi teme koje su nudile odgovore na pitanja s kojima su se učenici suočavali, osobito u vrijeme *lockdowna*. Analizirajući predmetni kurikulum za osnovne škole i gimnazije izdvojila sam neke od tema koje su direktno ili indirektno poticale na razmišljanja o pitanjima čovjeka, života, smrti, patnje, smisla, straha, odgovornosti, solidarnosti, suodgovornosti, međugeneracijske solidarnosti.

Čovjek i svijet u Božjem naumu, jedna od četiri domene, na osobit način tematizira pitanja povezana s izazovima pandemije i potresa: smisao patnje, smrti, budućnosti, čovjekove sudbine, čovjekove odgovornosti i solidarnosti s drugima, osobito najugroženijim.

2.2. Ishodi za osnovnu i srednju školu koji potiču na razmišljanje i bacaju novo svjetlo na poteškoće koje je izazvala pandemija

Osnovna škola:

- Učenik iznosi i opisuje osnovna iskustva o sebi, o drugima, o svijetu u kojem uočava svijetle i tamne strane. (OŠ KV A.2.1.)²¹

¹⁹ Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Kurikulum nastavnog predmeta Katoličkog vjeronauka za osnovne škole i gimnazije, *Narodne novine*, 10/2019., u: <https://mzo.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/nacionalni-kurikulum/predmetni-kurikulumi/katolicki-vjeronauk/767> (27.05.2021.)

²⁰ *Isto*.

²¹ OŠ KV A.2.1. = OŠ:osnovna škola, KV:Katolički vjeronauk, 2: drugi razred, 1: prvi cilj.

- Učenik prepoznaje i svojim riječima opisuje važnost pravila ponašanja te navodi Zlatno pravilo (OŠ KV C.2.3.)
- Učenik prepoznaje važnost zajednice za život pojedinca (OŠ KV A.3.1.)
- Učenik upoznaje i doživljava Boga kao dobrog Oca koji se brine za svoj narod. (OŠ KV B.3.1.)
- Učenik navodi primjere međusobnog pomaganja, povjerenja, osjetljivosti i otvorenosti za ljude u zajednici. (OŠ KV C.3.2.)
- Učenik u biblijskoj povijesti i evanđeljima otkriva Boga koji čovjeku pokazuje put i daje čovjeku potrebnu snagu za suočavanje s različitim životnim situacijama i izazovima. (OŠ KV B.5.1.)
- Učenik u Isusu Kristu otkriva osloboditelja koji riječima i djelima pokazuje istinski put slobode i spasenja. (OŠ KV B.6.2.)
- Učenik obrazlaže kršćanski odgovor na pitanje smrti i života nakon smrti i kako se odražava na život vjernika. (OŠ KV B.7.2.)
- Učenik analizira i uočava kako kršćanska slika o dostojanstvu čovjeka utječe na vrjednote suvremenoga društva i njegove osobne vrjednote. (OŠ KV C.7.2.).²²

Srednja škola:

- Učenik objašnjava važnost temeljnih životnih pitanja i pronalaženja odgovora na njih, prepoznaje čovjeka kao religiozno biće te objašnjava i vrjednuje njegov odnos prema Bogu, posebno u spisima, nauku, moralu i kultu velikih svjetskih religija. (SŠ KV A.1.1.)
- Učenik analizira Bibliju kao pisanu i nadahnutu Božju riječ, kao knjigu temeljnih životnih iskustava, susreta čovjeka s Bogom, kao povijesno-kulturni dokument i kao vjerodostojan interpretacijski ključ ljudske egzistencije. (SŠ KV A.1.2.)
- Učenik objašnjava i kritički prosuđuje vrjednote slobode, odgovornosti, služenja i kritički se osvrće na izvore vlastitih odluka. (SŠ KV C.2.2.)
- Učenik analizira i povezuje Kristovu pomirbenu žrtvu s iskustvom zla i grijeha, patnje, bolesti i smrti u ljudskome životu kao čin Božje ljubavi, pomirenja i spasenja čovjeka. (SŠ KV B.3.2.)
- Učenik u svjetlu kršćanskog morala analizira i objašnjava pojmove: savjest, zakon, dobro i zlo, grijeh, obraćenje, opraštanje, milosrđe i pomirenje. (SŠ KV C.3.3.).²³

Na temelju egzemplarnih ishoda možemo reći da je vjeronauk “mjesto postavljanja pitanja o smislu života, postanku i budućnosti čovjeka i njegova odnosa s Bogom”²⁴. Na vjeronaučnoj nastavi učenici uče “da u nekim situacijama pitanja ostaju otvorena, da u potpunosti i cjelovitosti nisu dostupna ljudskom razumu u znanju, nego da pripadaju otajstvu

²² Isto.

²³ Isto.

²⁴ Isto, 167.

kršćanske vjere”.²⁵ Vjeronaučni sadržaji za srednju školu na poseban način suočavaju nastavnika i učenika s traganjem za odgovorom “na pitanja smisla patnje i smrti, novih dostignuća suvremene znanosti, tehnologije i bioetike, odnosno medicine kao različitih filozofskih i kulturoloških pristupa svijetu i čovjeku. Vjeronauk, sukladno svojoj utemeljenosti, ima mogućnost stvaranja dijaloškog ozračja u kojemu nudi odgovore koji su dostojni čovjekova života i očuvanja svijeta, koristeći se u tu svrhu suvremenom spoznajom i tehnološkim dostignućima, na poseban način medijima i internetom kao “dragocjenom digitalnom pozornicom”.²⁶ Vjeronauk je premet koji nudi “čimbenike otpornosti”, osobito u izvanrednim okolnostima kao što su potres i pandemija.

3. Rezultati istraživanja među vjeroučiteljima u Zagrebačkoj nadbiskupiji o posljedicama pandemije i potresa na život vjeroučitelja i učenika²⁷

Za potrebe ovog izlaganja provela sam istraživanje među vjeroučiteljima osnovnih i srednjih škola u Zagrebačkoj nadbiskupiji. U *online* istraživanju sudjelovalo je 194 nastavnika vjeronauka. *Online* anketa sadržavala je 13 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa.

Istraživanjem sam htjela otkriti:

- kako su se učenici osnovne i srednje škole, koji pohađaju vjeronauk, nosili s pandemijom i potresom
- koja su bila najčešća pitanja učenika
- s kojim su se teškoćama susretali vjeroučitelji i vjeroučiteljice u *online* i fizičkoj nastavi
- koje su nastavničke kompetencije vjeroučiteljima bile najvažnije u vrijeme pandemije
- jesu li u predmetnom nastavnom kurikulumu Katoličkoga vjeronauka pronašli sadržaje koji su im bili korisni u obradi tema povezanih s pandemijom
- tko im je u vrijeme pandemije, osobito za vrijeme *lockdowna*, bio najveća potpora.

3.1. Ispitanici

Online anketu ispunilo je 147 vjeroučiteljica i vjeroučitelja koji rade u razrednoj i(li) predmetnoj nastavi, 45 koji rade u srednjoj školi (gimna-

²⁵ *Isto.*

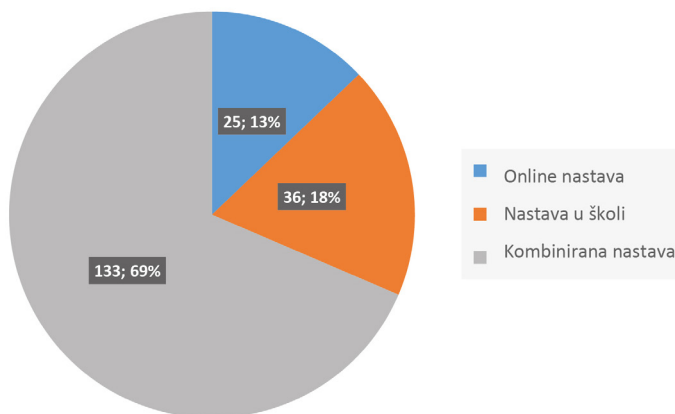
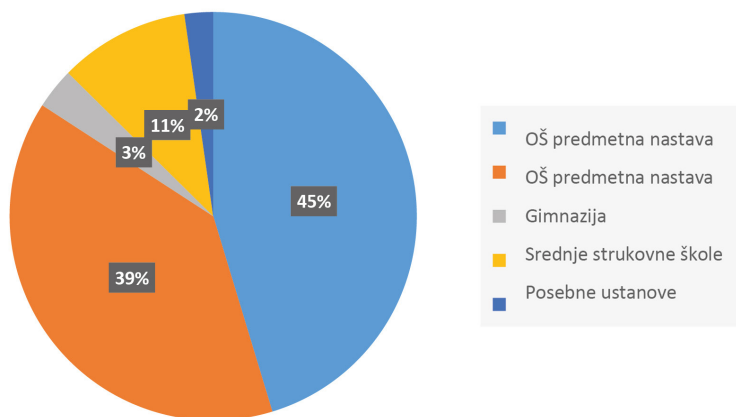
²⁶ *Isto*, 168.

²⁷ *Online* anketa bila je dostupna vjeroučiteljicama i vjeroučiteljima u mjesecu ožujku 2021. godine. Ispitanici su u odgovorima iznosili svoja mišljenja, stavove i iskustva za razdoblje od ožujka 2020. do ožujka 2021. godine.

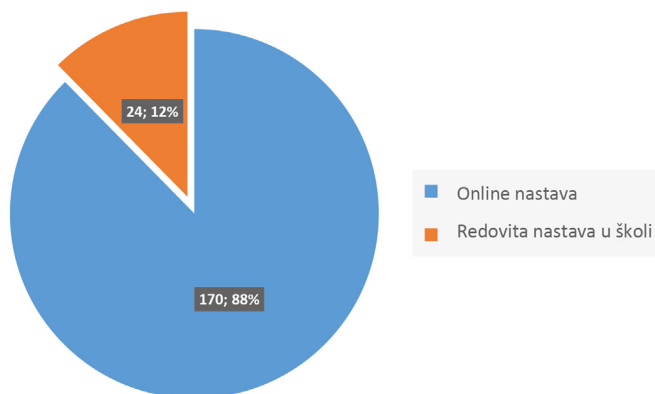
zija, trogodišnja, četverogodišnja i petogodišnja) i 2 koji rade u posebnoj ustanovi.

Za vrijeme pandemije i *lockdowna* 25 vjeroučitelja/vjeroučiteljica nastavu je održavalo *online*, 36 fizički, a većina (njih 133) kombiniranu nastavu (fizički i *online*).

Ispitanici prema tipu škole u kojoj rade kao vjeroučitelji

Na pitanje opterećenosti u odnosu na tip nastave koji su održavali, većini nastavnika vjeronauka (170) trebalo je puno više vremena za pripremu nastave *online* nego za redovitu nastavu u školi.

3.2. Prednosti i nedostaci održavanja nastave vjeronauka online

Vjeroučitelji su u *online* anketi zamoljeni da na temelju vlastitog iskustva, imajući u vidu temeljne ciljeve i svrhu Katoličkoga vjeronauka u školi, izdvoje prednosti i nedostatke *online* nastave. Pitanja su bila otvorenog tipa, tako da su mogli slobodno napisati ono što smatraju važnim. Između 194 odgovora izdvojila sam one koji su najčešće ponavljani.

Prednosti:

- učenici su pažljiviji
- učenici koji su u razredu redovito tihi i pasivni na *online* nastavi bili su aktivni
- nema problema s disciplinom, mirno i radno ozračje
- učenici su imali više vremena za usvajanje i produbljivanje sadržaja
- aktivniji i intenzivniji kontakt s roditeljima
- učenici su kod kuće bili sigurniji – bez rizika zaraze (bez maski, dezinficijensa)
- ocjene su puno realnije

Među ispitanicima je bio značajan broj (njih 40) koji su napisali da *online* nema nijednu prednost u odnosu na fizičku nastavu.

Nedostaci:

- tehnički problemi (nedostatak opreme i slab internet, slaba informatička i tehnička podrška)
- nedostajao je susret licem u lice i međuinterakcija
- puno sam više trošila vremena za pripremu i kontakte s učenicima (jedan na jedan)
- nema fiksnog vremena pa se boravak “u školi” produžio gotovo na cijeli dan
- nemogućnost kontrole samostalnosti učenika u izradi zadataka
- zajedničko učenje u razredu

- dugotrajna izloženost ekranima i kamerama
- nedostatak verbalne komunikacije
- socijalna distanca
- emotivna uznemirenost učenika zbog samoće i izoliranosti
- zajedništvo u zbornici
- problemi s vrjednovanjem

3.3. Učenički problemi u vrijeme koronavirusa i karantene

Vjeroučitelji kao nastavnici, osobito oni koji su razrednici, za vrijeme koronavirusa intenzivnije su pojedinačno komunicirali s učenicima koji su im s povjerenjem iznosili svoje osjećaje, strahove, iskustva i očekivanja. Najviše pozornosti posvećivalo se tehničkoj podršci u odvijanju *online* nastave. Puno manje pitali smo se kako učenici osobno doživljavaju socijalnu distancu, izolaciju, strah od potresa i korone. Zato sam pitala vjeroučitelje da na temelju svojih zapažanja i razgovora s učenicama navedu teškoće s kojima su se učenici suočavali za vrijeme pandemije, osobito za vrijeme karantene.

Ispitanici su navodili što je učenicima najviše nedostajalo i što ih je najviše uznemiravalo u vrijeme pandemije, osobito u vrijeme karantene:

- strah da im roditelji ne bi oboljeli
- strah od potresa
- imali su problema s organizacijom vremena za praćenje nastave i učenje
- emocionalne teškoće (strah, samoća, zabrinutost, dosada...)
- neki su učenici u vrijeme karantene bili u nesigurnim i rizičnim obiteljskim sredinama
- učenici su o koroni iznosili stavove svojih roditelja.

3.4. Najčešća pitanja učenika u vrijeme pandemije

Učenici su u razgovorima s vjeroučiteljima često postavljali pitanja koja su ih mučila u njihovim razmišljanjima o koroni i o mjerama koju su poduzete u suzbijanju iste.

Najčešća učenička pitanja su: “Zašto se pojavila korona? Tko je stvorio ili izmislio koronavirus? Može li Isus otjerati koronu? Kad će se opet moći družiti?” Često su postavljali pitanja povezana s osjećajem straha od potresa i korone. Zanimali su ih stavovi vjeroučitelja o pandemiji. Često su pitali vjeroučitelje vjeruju li oni u koronu i treba li ići na misu usprkos opasnosti od zaraze.

U pokušaju pružanja odgovora na pitanja koja su učenici postavljali za vrijeme vjeronaučne nastave, vjeroučitelji su se koristili sadržajima predmetnog kurikula Katoličkoga vjeronauka. U tom smislu pitala sam ih da ulogu vjeronauka procijene od jedan do pet.

Vjeronauku su dali ocjenu 4.5. Riječ je o načelnoj ocjeni bez procjenjivanja njegove konkretne uloge u ublažavanju posljedica pandemije kod učenika. Lošiju ocjenu – 3.52 – dobio je novi predmetni kurikulum Katoličkoga vjeronauka s obzirom na to koliko je pomagao vjeroučiteljima u rasvjetljavanju problema i pitanja povezanih s pandemijom COVID-19.

3.5. Korisne vjeronaučne teme u sučeljavanju s virusom COVID-19

Zamolila sam vjeroučitelje da na temelju iskustva poučavanja u vrijeme pandemije navedu teme koje bi, prema njihovoj procjeni, trebale pronaći svoje mjesto u novom predmetnom kurikulumu Katoličkoga vjeronauka. Među navedenim temama izdvajamo one koje su najviše navođene:

- Kako se nositi sa strahom i stresom?
- Mjesto vjere u sučeljavanju s teškim životnim situacijama.
- Važnost obitelji i obiteljskog zajedništva.
- Smisao bolesti i patnje.
- Bog je jedini gospodar povijesti.
- Izazovi kolektivne histerije i zavjera.
- Empatija i solidarnost.
- Isusovi susreti s bolesnicima.
- Odgovornost i briga za drugoga.
- Važnost zajedništva u sučeljavanju sa životnim teškoćama.
- Bog ne kažnjava čovjeka.
- Odgovornost za vlastito zdravlje i zdravlje drugih.
- Smisao bolesti i patnje.
- Moralne dileme povezane sa cijepljenjem.

3.6. Vjeroučiteljske kompetencije u vrijeme koronavirusa

Vrijeme korone je neredovito vrijeme. Svako suočavanje s neredovitim ili novim životnim situacijama zahtijeva ne samo prilagođavanje, nego i posebne kompetencije. Vjeroučitelji su se morali vrlo brzo prilagoditi novim uvjetima poučavanja, što je zahtijevalo i posebne kompetencije. U *online* anketi zamolila sam vjeroučitelje da izdvoje kompetencije koje su im bile nužne da bi mogli redovito održavati nastavu, bilo da se ona odvijala *online*, fizički ili kombinirano.

Ovo su najčešće navođene nastavničke kompetencije za vrijeme pandemije:

- digitalne i informatičke kompetencije
- organizacijske i didaktičke kompetencije
- komunikacijske i pedagoške
- vještina upravljanja izvanrednim i stresnim situacijama
- teološka kompetencija (predmetna kompetencija)
- empatičnost, solidarnost i socijalna osjetljivost

- eksibilnost i otvorenost za potrebe učenika
- sposobnost slušanja i razumijevanja
- sposobnost snalaženja u novim situacijama
- ukorijenjenost i oslonjenost na Boga
- biblijske kompetencije (uspostavljanje biblijskog iskustva s ljudskim iskustvom)
- vještina upravljanja izvanrednim i stresnim situacijama
- uvažavanje i razumijevanje različitih stavova i uvjerenja
- duhovne kompetencije

3.7. “Dobre strane” pandemije

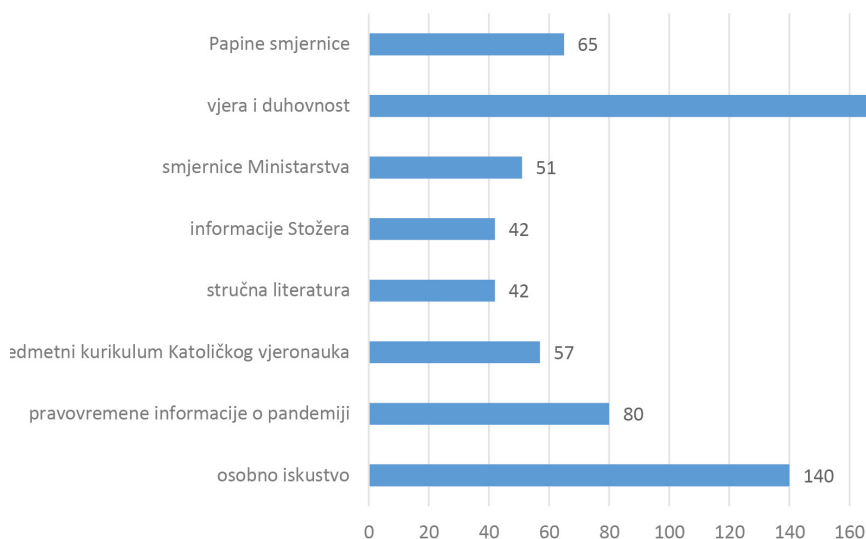
Govor o pandemiji redovito ima negativnu konotaciju. Posljedice koronavirusa zahtijevale su brza prilagođavanja, donošenje restriktivnih mjera i poštivanje istih. Svaka kriza krije u sebi određene potencijale za novi početak i cjelovitije sagledavanje uzroka koji su doveli do krize. Za vrijeme koronavirusa često smo postavljali pitanja na koja nismo znali odgovor. Koronavirus nas je nečemu i poučio. Na pitanje u čemu vas je “poučio koronavirus”, vjeroučitelji su davali različite odgovore. Izdvojila sam samo one koji su mi se činili zanimljivim i poučljivima:

- dragocjenost blizine drugoga i obiteljskog zajedništva
- imati svoj stav i ne dopustiti da bilo tko tobom manipulira
- ništa ne može zamijeniti “susret uživo”
- da su teškoće, bolest, potres, smrt, pandemija dio ljudskog života
- važnost vjere u izvanrednim i neočekivanim životnim dramama
- vrijednost prijateljstva
- da je čovjek prolazno, smrtno i krhko biće
- važnost duhovne dimenzije
- da smo međusobno ovisni i jedni drugima potrebni
- važno je imati jasno definirane prioritete
- da nas Bog ne štiti od patnje, nego nas jača u patnji
- da čovjek nije apsolutni gospodar svojega života ni svijeta
- Bog je uvijek na strani čovjeka - u potresu i vrijeme koronavirusa

3.8. Vjera i duhovnost vjeroučiteljima su najbolji saveznici u sučeljavanju s virusom COVID-19

U suočavanju s posljedicama pandemije imali smo pomoć u vidu uputa i smjerokaza koje su ponudile različite institucije i autoriteti. Navela sam nekoliko institucija i moralno-duhovnih instanca i zamolila vjeroučitelje da rangiraju iste prema tome koliko su im bile važne u osobnom i profesionalnom sučeljavanju s posljedicama koronavirusa.

Kako se vidi iz grafikona, vjeroučiteljima su vjera i duhovnost bili najbolji saveznici u borbi s koronavirusom. Mnogi od njih oslanjali su se na vlastito iskustvo i praćenje pravovremenih informacija o pandemiji.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Koronavirus je i dalje dio naše životne stvarnosti. Postao je naš životni sputnik na kojega se sve više navikavamo i strahujemo da nas neće tako skoro napustiti. Pandemija je ostavila traga u našim životima. Kod nekih to su duboki tragovi koji će se teško izbrisati i nakon nestanka pandemije. Epidemiološke mjere postale su glavni koordinator svih naših osobnih i društvenih aktivnosti.

Iza nas je još jedna školska godina koja se odvijala pod epidemiološkim mjerama. Ostaje nam nada da ćemo u sljedeću krenuti bez maski i drugih restriktivnih mjera. Pandemija i potres su iskustva koja su nas prisiljavala i poticala na novo sagledavanje života i njegovoga smisla. Nastavnici, pa tako i vjeroučitelji, u vrijeme koronavirusa bili su važni sugovornici učenicima s kojima su postavljali pitanja i zajedno s njima tragali za smislenim odgovorima. Vjeronauk je predmet u kojemu se uči o Bogu, čovjeku, svijetu i životu. Vjeronaučni sadržaji reflektiraju, propitkuju, produbljuju i osvjetljavaju sve što je blisko čovjeku i njegovu iskustvu. Iskustvo koronavirusa i potresa bili su dodatni izazov za vjeronauk i vjeroučitelje. U novom predmetnom kurikulumu Katoličkoga vjeronauka pronalazimo brojne teme koje su pomogle učenicima i nastavnicima vjeronauka sagledavati izvanredne životne situacije iz biblijske i kršćanske perspektive. Kako smo prethodno istaknuli: na vjeronaučnoj nastavi učenici uče "da u nekim situacijama pitanja ostaju otvorena, da u potpunosti i cjelovitosti nisu dostupna ljudskom razumu u znanju, nego da pripadaju otajstvu kršćanske vjere". Upravo je to smisao i opravdanost vjeronauka u odgojno-obrazovnom sustavu.

Iako u novom predmetnom kurikulumu Katoličkoga vjeronauka možemo uočiti određene *aporije* i nedorečenosti, smijemo ustvrditi da su vjeroučitelji u vrijeme pandemije kvalitetnim izvođenjem vjeronaučne nastave potvrdili neupitnost njegovoga mjesta u školskom sustavu. Pandemija je poslužila kao jedna vrsta “akreditacije” vjeronauka u školi koja je dobila visoku prolaznu ocjenu za doprinos u suočavanju učenika s posljedicama koronavirusa.

THE CONTRIBUTION OF RELIGIOUS EDUCATION IN CONFRONTING STUDENTS WITH THE COVID-19 VIRUS

Abstract

The second school year is underway, the dynamics of which have been significantly determined by the epidemiological situation, depending on the individual country. The pandemic strongly marked not only the organizational aspect of teaching, but in a sense imposed pedagogical-didactic evaluation and the meaning of school. We could say that it is a pandemic, with all the unpredictable challenges it has brought, is a certain “re-accreditation” of the educational system, and in a specially way of the curriculum of religious education. In this paper, we want to analyse the extent to which religious education within the educational system has provided support in confronting students with the issues and difficulties caused by the pandemic. We will answer the question of whether and how religious education has helped students “metabolize” the unpredictable and difficult situations produced by the pandemic, transforming them into a new experience based on trust and hope. Namely, the pandemic intensified the fundamental existential questions to which religious education was called to provide answers.

In the first part of the paper, we define the basic goals of religious education and its contributions to achieving basic goals of the school. In the second part, based on the analysis of the subject curriculum of Catholic religious education, we single out topics that could have made a significant contribution to the confrontation of students with the pandemic. In the third part, we present the results of a survey on how religious teachers had personally and together with students dealt with the issues, experiences and consequences of the pandemic. Finally, we will try to answer the question of whether the pandemic is a kind of “re-accreditation” of the justification of religious education in school or whether it has indicated the *aporia* in the content of religious education that should be confronted.

Keywords: pandemic, religious education in school, students, Catholic religious education, contribution of religious education